

Références

1. Proverbes français et exemples de dictons connus. URL : <https://www.lettres-gratuites.com/exemple-proverbe-francais.html>
2. Proverbes français les plus connus. URL : <https://dicocitations.lemonde.fr/citation-proverbe-francais-2.php>
3. Proverbes français. URL : <https://dicocitations.lemonde.fr/proverbes-france.php>
4. Le Parisien. URL : <https://citation-celebre.leparisien.fr/proverbe/francais>

ЛІНГВОСИНЕРГЕТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ У ФОРМАТІ СЕМАНТИЧНОГО ОБСЯГУ ІМЕННИКОВОЇ ЛЕКСИКИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Дребет В. В.

*доктор філологічних наук, професор кафедри
німецької філології та методики навчання німецької мови
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Синергетика як міждисциплінарна галузь дослідження вивчає й описує комплексну систему дії суспільних і соціальних процесів. Одним з основних понять тут є поняття самоорганізації. Н. Хакен бачить завдання синергетики у тому, щоб знайти універсальні закономірності поведінки та загальні закони самоорганізації складних динамічних систем [4, с. 361]. У такий спосіб описується поява і формування складних систем. Цілком природно, що синергетичний підхід стає більш затребуваним і для комплексного вивчення мовних явищ. Так, американський лінгвіст Дж. Ціпф екстраполював універсальний принцип найменшого докладання зусиль у поведінці та діях людини на мову, внаслідок чого вчений довів тенденцію до рівності співвідношення між семантичним обсягом слова та частотою його вживання [8, с. 255]. Мова як система самоорганізації на шляху свого розвитку шукає і знаходить оптимальні способи для встановлення якомога більшої рівноваги між потребами системи та їх вирішенням за допомогою відповідних мовних механізмів. Особливо це стосується величини лексикону: «Це представляє потреба у вмінні виражати багато різних значень. Чим більше значень потрібно кодувати, тим більшою повинна бути кількість лексичних одиниць мови» [5, с. 52]. Якщо у синергетичному розумінні лексичні одиниці та їх значення на мовному рівні несуть у собі закодовану інформацію, то у цьому ж

руслі потрібно розглядати реалізацію слова в одному зі своїх значень на мовленнєвому рівні як декодування інформації.

Питання співвідношення значень слова з ментальним лексиконом людини у синергетичному розгляді дозволяє звернутись до когнітивної лінгвістики: «Ментальний лексикон не є довільним накопиченням внесень у лексикон, він представляє свою структуровану систему, в якій кожне внесення визначається своїм рангом, тобто своїм відношенням до інших внесень у лексикон» [7, с. 126]. З цим визначенням перегукується лінгвосинергетичне розуміння значення слова, яке А. В. Колмогорова зводить до наступних ключових факторів: «Значення мовного знаку можна розглядати як побудовану на принципах синергетичної системи структуру знань і досвіду, яка має відкритий і суб'єктивний характер, проте водночас виявляє ознаки передбачуваності і співвідносності з іншими подібними структурами знань завдяки розподіленому в соціумі й середовищі характеру когніції» [2, с. 61]. Відповідним чином, у синергетичному розумінні доцільним бачиться проводити паралелі між словником як представником мовного узагальнення про структуровану суму знань засвоєної позамовної дійсності та ментальним лексиконом, який не є довільним накопиченням внесень у лексикон, а представляє структуровану систему таких внесень.

Дослідження семантичного декодування слова у руслі лінгвосинергетики полягало в екстраполяції синергетичного принципу докладання найменших зусиль на іменникову лексику німецької мови.

Для виконання поставленої перед нами мети ефективним статистичним методом вважаємо критерій χ^2 (хі-квадрат):

$$\chi^2 = (1)$$

Показники формули χ^2 кореспондуватимуть з конструкціями синергетичних моделей. Мінімальною теоретично значимою величиною є 3,84 (див. [3, с. 158–159]). Всі показники від 3,84 і вище є позитивними, а ті, що менше, – негативними. Крива з позитивним показником у напрямку плюс буде інтерпретуватись у наших моделях як відповідність синергетичному закону збереження зусиль та рівноваги у мові, а з негативним показником у напрямку мінус – як невідповідність. К. Мейндл звертає увагу на те, що тест хі-квадрат перевіряє, що надто часто або надто рідко виходить за межі випадкового прояву [6, с. 164]. Чим більше показники формули хі-квадрат будуть відхилятись у напрямку плюс, тим сильніше це буде свідчити про відповідність кількості реалізацій синергетичному закону збереження зусиль, направлених на декодування семантичного потенціалу з певним типом номінації на мовленнєвому рівні, а тому крива у синергетичній моделі декодування буде йти вгору. І, навпаки, чим більше показники будуть відхилятись у напрямку мінус, тим слабшим буде проявлятись дія цього закону, відповідно, крива моделі декодування йтиме вниз.

Продемонструємо таку синергетичну модель на прикладі реалізацій іменників з відмінковою роллю *Nominativ* у німецькомовних текстах художнього стилю (див. [1, с. 197–203]):

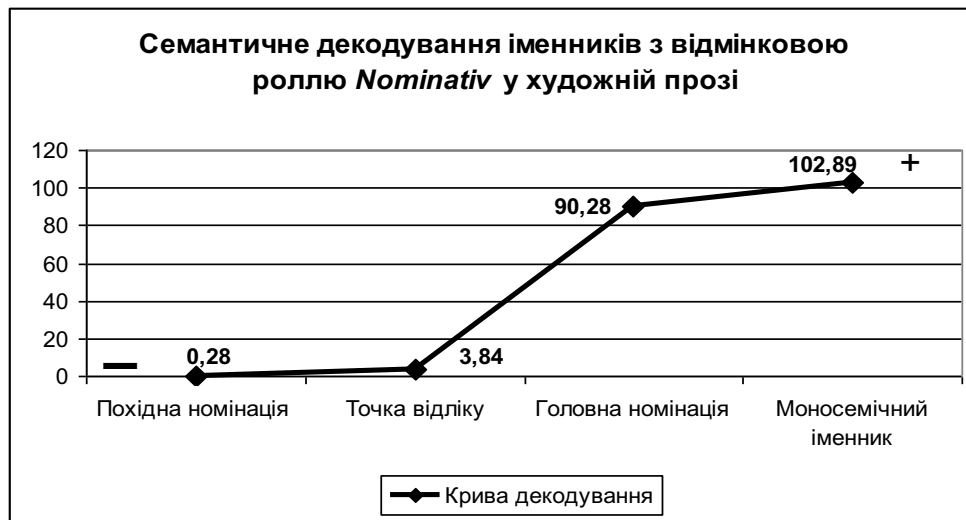

Рис. 1. Синергетична модель семантичного декодування іменників з відмінковою роллю *Nominativ* у німецькомовній художній прозі

Реалізацію іменників у співвіднесенні з відмінковою роллю *Nominativ* ми інтерпретуємо у руслі лінгвосинергетики, коли синергетичний цикл оптимальної затрати зусиль для декодування іменникової інформації з носієм функції «хто, що» демонструють реалізації моносемічного потенціалу та головних номінацій полісемічного потенціалу. Похідні номінації з відмінковою роллю *Nominativ* не відповідають синергетичному закону оптимального числа декодувань. Згодом такі зміни у лексичній структурі іменника, які пройшли синергетичний цикл *порядок – хаос – порядок*, прогнозують і проектують відповідну фіксацію змін на мовний рівень, носієм якого є словниковий склад німецької мови.

Представлене дослідження започатковує новий напрям у лінгвістиці, який полягає у розробленні теорії про мовну самоорганізацію за синергетичним принципом збереження мовної енергії та докладання найменших зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на оптимальне декодування семантичного обсягу словесного знаку у певних контекстуальних оточеннях. Побудовування на підставі статистичних підрахунків лінгвосинергетичних моделей декодування й аналіз ієрархії реалізованого мовного потенціалу слова дає змогу спрогнозувати подальші тенденції розвитку полісемії й моносемії у певній мові.

Література

1. Дребет В. В. Іменник у сучасній німецькій мові: семантика, синтагматика, парадигматика (лінгвосинергетичний підхід) / дис. докт. філол. наук: 10.02.04 – Германські мови. Чернівці, 2017. 510 с.
2. Колмогорова А. В. Языковое значение как синергетическая система. *Научное мнение*. 2012. № 9. С. 61–67.

3. Левицкий В. В. Семасиология. 2, испр. и доп. Винница : Нова книга, 2012. 680 с.
4. Хакен Г. Синергетика: Иерархия неустойчивости в самоорганизующихся системах и устройствах. Москва : Мир, 1985. 419 с.
5. Köhler R. Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik. Bochum : Studienverlag Brockmeyer, 1986. 200 s.
6. Meindl C. Methodik für Linguisten: Eine Einführung in Statistik und Versuchsplanung. Tübingen : Narr Francke Attempto Verlag, 2013. 302 s.
7. Schwarz M. Einführung in die Kognitive Linguistik. Tübingen und Basel : Francke Verlag, 1996. 238 s.
8. Zipf G. K. Human behaviour and the principle of least effort. Cambridge : Addison–Wesley, 1949. 573 p.

ВПЛИВ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ НА ФОРМУВАННЯ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Заліпська І. Я.

*кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української мови*

*Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського
м. Тернопіль, Україна*

Медична термінологія – невід’ємна частина сучасної наукової лексики. Процес її формування складний і багатовимірний. Сучасний етап утворення термінів, з одного боку, є впорядкованим та нормалізованим, а з іншого – вимагає нової систематизації лексичних одиниць. Медичні терміни є моносемантичними, тому виникає потреба у різноаспектному їх вивченні. На жаль, сьогодні медичні терміни часто під впливом соціуму та масмедіа розширюють свої межі функціонування, масово набувають багатозначності, що неприпустимо у медичній терміносистемі. Це призводить до розтирання меж найменування медичних термінів і негативно впливає на унормування медичних лексичних одиниць.

Останнім часом медичну термінологію активно досліджують у сучасному мовознавстві, про що свідчить ряд вагомих наукових студій. Наприклад, медичний дискурс активно досліджують Н. П. Литвиненко, Л. Б. Шутак – з українського мовознавства, а в іноземній – Дж. Вілса, Дж. Ерїтеджа, Д. Майнарда; становлення української медичної клінічної термінології – Н. В. Мисник; функціонування мовленнєвих стереотипів у спілкуванні лікаря –